

אור עליון

לעילוי נשמת הצדקת שרה ברכה בת שרה בן פורת ז"ל

לעילוי נשמת נפתלי בן שמעה ברזילי, שמואל משה בן אסתר טוטיאן, משה בן שרה בן-פורת, ת.נ.צ.ב.ה.

שנה שמינית | סיון תשע"ז, גיליון מס' 91

www.yahadoot.net • mhbp52@etrog.net.il • 054-848 6661

מדוע אסור לאישה ללמוד תורה?

לפרש את דברי התורה העמוקים בצורה מעוותת. אמנם, לא ניתן לומר כן, שהרי אמרו חז"ל (נידה מהב): "בינה יתירה ניתנה לאישה". כלומר, האישה נבונה יותר מהאיש, ולכן האישה מתחייבת במצוות שנה אחת קודם לאיש?

לאור חומרת הקושיא על הרמב"ם, מבאר בספר "תורה תמימה" (דברים פרק יא הערה מה) כך: "דעת" ו"בינה" הינם שני כישרונות שונים זה מזה. ה"דעת" מבטאת את יכולת התפיסה של הדבר הנלמד, **באותה שעה** שהאדם שומע את הדברים. ככל ש"דעתו" של האדם גדולה יותר, כך הוא יקלוט את החומר הנלמד, בצורה ברורה, ישרה ואמיתית, יותר ויותר. לעומת זאת ה"בינה" מגיעה **לאחר** קליטת החומר, והיא מבטאת את יכולת הניתוח והפיתוח של החומר הנלמד, על ידי לימוד דבר מתוך דבר, בעיון עמוק ושכל חריף.

הנה, החוקרים ("בעלי הגיון") מצאו, שלאישה יש כוח "בינה" גדול משל האיש, אבל ה"דעה" שלהן הרי היא חלשה. (וזהו שאמרו חז"ל "אישה דעתה קלה", והם אמרו "בינה יתירה נתנה לאישה"). ועוד אמרו חוקרי הנפש, שמי שיש לו שכל חד וחריף צריך להיזהר ביותר שלא להתרחק מנקודת האמת. היות וכוח ה"בינה" שלו גדול מכוח ה"דעת" שלו, הוא עלול להעמיק חקר, ולבנות בנינים, ותילי תילים של סברות, על יסוד רעוע וחלוש, ולסטות מדרך הישרה. וכך המציאות מורה. [בין לומדי התורה ידוע, שישנם למדנים חריפים, הבונים פלפולים חריפים, בטרם דברי הגמרא ברורה להם לעומת די הצורך, וכל לימודם אינו אלא טעות ושיבוש. "פלפולים-בלבולים". וכבר אמרו חז"ל: "לפום חורפא שבשתא". כלומר, לפי מידת חריפות השכל של האדם כך הוא מגיע לידי שיבוש וטעות].

מעתה מובנים דברי הרמב"ם, מאחר והאישה חריפה בשכלה, אך היא אינה קולטת את חומר הלימודים בצורה ברורה ויסודית, אם היא תלמד תורה שבעל פה, הרי שהיא תבנה "פלפולי סרק", ותוציא את דברי התורה לכוונות עקומות ולא נכונות.

וצריך גם כן שהעובר יתיר עצמו למיתה (עיין סנהדרין מא,א). אוי ואבוי לחינוך אשר כזה...
"כך התחנכו האימהות שלנו בחוץ לארץ. הן ידעו לכבד את המסורת ומנהגי הבית בחגים וכדומה, בלי לחפש סיבות וטעמים. ואם שמעו אפילו טעם קלוש, שמחו עליו כמוצא שלל רב. כשהכינו את הפשטידא ("כפתה" בערבית) לכבוד שבת, הספיק להם הטעם, שזה זכר למן שהיה מכוסה טל

מלמעלה וטל מלמטה, ועשו זאת בכל המרץ וההתלהבות, ובשמחה רבה. וכן מה שאוכלים "כוסכוס" בליל שבת וביומו, לזכר המן שהוא כזרע גד לבן. אפילו מנהגי המשפחה שבר"ח ניסן אוכלים מאכל פלוני, ובסעודת יתרו מאכל אלמוני, קיימו בקפדנות.

אמנם הגברים הסתכלו על זה בקרירות, אבל מעולם לא נשמעו שהבן יעזי לומר לאמו: "אמונות תפלות", כמנהג השפל שבימינו, שמתחילים לזלזל במנהגים פשוטים ומסיימים בגופי תורה. על כן תפוג תורה, על כן יצא משפט מעוקל". עד כאן דברי מרן שליט"א.¹

"בינה יתירה נתנה לאישה"

לא נותר לנו אלא לבאר את דברי הרמב"ם בעניין, אשר נראים לכאורה במבט שטחי כולזול בכושרה השכלי של האישה. שהרי כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות ת"ת ה"ג): "ציוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד, אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן". ע"כ. וכן הוא בשולחן ערוך (י"ד סי' רמו ס"ו).²

במבט שטחי נראה כאילו הרמב"ם טוען, שרוב הנשים אינם חכמות דיין, והן עלולות

שבעל פה, ידע שאין הנערה חייבת סקילה אלא אם עשתה כן בעדים והתראה אחרי אירוסין. מה שזה דבר נדיר במציאות, שתעשה כן בפני עדים והתראה. ומה גם שבזמננו שהקידושין סמוכים לחופה, לא שייך זה כלל. כיוצא בו בפסוק "עין תחת עין", שלפי פשוטו הוא עין ממש. הלומד תורה שבכתב יפחד וישמר מלהזיק את חברו, שמא ינקרו את עינו, ואילו בתורה שבעל פה יודעים אנו שהכוונה לממון.

"ובזה תבין, כמה מקומות שנתבנו בתורה שבכתב בלשון סתומה, כי המטרה להרתיע את הילד הלומד לברוח מן העבירה, ואילו תורה שבעל פה, שלומד בגיל מאוחר יותר, ונמסרה לדיינים ולחכמים - שם באו פרטים מפורשים יותר.

(ואולי לזה כיוונו רז"ל במסכת סופרים פט"ז ה"ב: "פנים של אימה למקרא". ע"ש. וע' בספר "פאר הדור", תולדות החזון איש, ח"ג סוף עמ' קלט).

האימהות בחו"ל כיבוד המסורת בתמימות

"לכן אין לאישה ללמוד תורה שבעל פה, שזה יפגום במידת תמימות הרגש שלה, ובמידת החומרא שמעניקה מסורת הדורות לכל מיני עבירות, וממילא ישפיע לרעה על הילד המתחנך מפי אמו. לדוגמא, הילד ישמע מאמו: "אבא עשיר גדול, ולכן אם הכית את חברך שוק על ירך - אל תחוש ואל תפחד כלל. אחד, הרי למדנו (ב"ק פח"א): "קטן פגיעתו רעה, ואם חבל באחרים פטור". ועוד, שבסך הכל יסתיים הדבר בממון, שכך קיבלו חז"ל, "עין תחת עין" - ממון". או "אם חיללת שבת אל תחוש לעונש סקילה, מכיון שאין עדים והתראה,

"מעמד האישה ביהדות" הינה סוגיה רגישה וטעונה ביותר. התנועות הפמיניסטיות מעלילות, כי מעמד האישה ביהדות הינו נחות ושפל כביכול, והן מצביעות על כמה מאמרי חז"ל, אשר לפי דעתם מוכיחים טענה זו. אמנם, הלומד את כל דברי חז"ל במלואם, רואה כמה היהדות משבחת ומרוממת את מעמד האישה. בגליונות קודמים הארכנו להסביר את מאמרי חז"ל, אשר באופן שטחי מלמדות לכאורה על זלזול באישה, ואין צורך לחזור על כך. אלא שנושא אחד לא הסברנו בגליונות הקודמים: האיסור לנשים ללמוד תורה שבעל פה. והנה, לאחרונה הזדמן לידי מאמר מרתק בעניין "מעמד האישה ביהדות", (בספר נפש חיה ח"ב עמ' רסה והלאה), מאת מרן, שר התורה ואביר ההשקפה הטהורה, הגאון הרב מאיר מאזוז שליט"א. ושם הסביר באופן מקורי את האיסור לנשים ללמוד תורה שבעל פה, ודבריו קילורין לעינינו. וזה לשונו:

הלימוד יפחית בעיניה את חומרת העבירות

"וטעם איסור לימוד התורה, וביחוד תורה שבעל פה, עד שאמרו (סוטה כ"א): "המלמד בתו תורה (שבעל פה) כאילו מלמדה תיפלות [דברי שטות]" - נראה לי בסיעתא דשמיא, כי כשתלמד הבת תורה שבעל פה, ותנח את ההלכות שבתורה על פי קל וחומר וגזירה שוה וכיוצא, זה פוגם בתכונת הרגש שלה, וכמו שאמרו חז"ל שם [בטעם האיסור לאישה ללמוד תורה]: שנאמר "אני חכמה שכנתי עורמה" - "כיון שנכנסה חכמה לאדם - נכנסה בלבו ערמומית".

"ונביא דוגמא בולטת: הלומד בפרשת כי תצא בתורה שבכתב: "ואם אמת היה הדבר הזה... והוציאו את הנערה וסקלוה", יבין הדברים כפשוטן, שאם הנערה לא שמרה על צניעותה בהיותה רווקה בבית אביה - חייבת סקילה, וזה מעורר לשמור על קדושת המשפחה. וכך היה בחוץ לארץ, שהחרפה הגדולה ביותר היתה לכלה שלא שמרה את עצמה. לא כן הלומד בתורה

1 בימינו אנו רואים בחוש את אמיתות הדברים הנ"ל: לדוגמא, בכל הדורות כולם - איסור רווקה היה מן החמורות שבחמורות, עבור כל מי שזיק יהדות שכן בקרבו. ועתה, באו "רבניות-למדניות" אשר עברו על האיסור ללמוד תורה שבעל פה, ואחרי שנודע להן שאיסור נידה עונשו בכרת, ואילו איסור רווקה אינו אלא מדרבנן, הן פועלות להחריב את כל קדושת בית ישראל, ואף עתרו לבג"ץ להתיר טבילה לחוקות... (וכמובן, זה גם מתכון בודק, להגדלת מאגר הרווקים והרווקות).

2 פשוט דברי הגמרא בסוטה (כ"א), הינם כדברי מרן שליט"א. דאמרין התם: "אמר רבי אבהו, מאי טעמא דרבי אליעזר [שכל המלמד בתו תורה - כאילו מלמדה תיפלות]? דכתיב: "אני חכמה שכנתי ערמה", כיון שנכנסה חכמה באדם - נכנסה עמו ערמומית. ע"כ. מבואר, שהבעיה בלימוד תורה לנשים, שתכנס בהם ערמומית. וגם רש"י הלך בדרך זו, שכתב: "שמתוכה היא מבינה ערמומית, ועושה דבריה [דברי פריצות] בהצנע". כלומר, שהתורה מכניסה בה ערמומיות, ותלמד לעשות מעשיה בהצנע. (רק שרש"י מבאר "תיפלות" - פריצות, ומרן שליט"א מבאר כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשניות שם: "תפלות הוא דברי הבאי ודברי משלים"). אמנם פירוש הרמב"ם לכאורה צריך עיון, שבגמ' מבואר שהבעיה שהתורה מכניסה ערמומית לאחר הלימוד, אך אין כתוב בגמ' שיש חסרון בדעת האישה לפני שלומדת. שו"ר בלחם משנה (פ"א מהלכות ת"ת ה"ג), שביאר את הסוגיא אליבא דהרמב"ם. ופירושו דחוק, כיעו"ש.

וראיתי בספר מסילות אל האמונה (ח"ג עמ' 266) שהסביר טעם האיסור, מאחר והאישה עסוקה בענייני הבית והמשפחה, לכן אין לה זמן להעמיק חקר בתורה שבעל פה, אשר נדרש זמן רב ללומדה, עד להגעה להבנה אמיתית. ע"כ. ומחילה מכבוד תורתו, אין פירושו נכנס לא בדברי רבי אבהו בגמרא ולא בלשונו של הרמב"ם.

הלכות אמירת ושמיעת הקדיש

דיני שמיעת ועניית הקדיש

א. כשאומר השליח צבור קדיש, אין הקהל חייבים לעמוד, כדי לענות "אמן" ויהא שמה רבא" מעומד, אלא רשאים לענות "אמן" ויהא שמה רבא" כשהם יושבים. וכן המנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח. ורק נוהגים על פי הקבלה, לעמוד בשעת אמירת קדיש וברכו שלפני תפילת ערבית של ליל שבת, כדי לקבל שבת בתוספת הרוח. ומנהג האשכנזים כדעת הרמ"א, לעמוד בשעה שעונים קדיש וברכו. וספרדי שמתפלל עם אשכנזים, נכון שיעמוד גם הוא עמהם בעת אמירת קדיש וברכו, כדי שלא יהיה בכלל יושב בין העומדים. (שו"ת יח"ד ג, ד).

ב. מי שהיה עומד, והתחילו לומר קדיש, אינו רשאי לשבת באמצע הקדיש, עד שיסיים לענות "יהא שמה רבא" עד "דאמין בעלמא". ואם היה עומד, וראה שהשליח ציבור מתקרב לאמירת קדיש, טוב יותר שלא ימהר לשבת, מפני שניכר הדבר שעושה כן כדי לפטור עצמו מלעמוד בקדיש. (הליכו"ע ח"א עמ' ז).

ד. מי שהיה יושב בשעת אמירת הקדיש, ועבר לידו זקן או תלמיד חכם, וקם על רגליו לכבודו, לא יחזור לשבת עד שיסיים עניית "יהא שמה רבא" עד "דאמין בעלמא". ומכל מקום, אם לא עמד ממש על רגליו לכבוד הזקן או התלמיד חכם, אלא עשה הידור בעלמא, (כגון שהוא עצמו גם כן זקן או תלמיד חכם), רשאי להמשיך בישיבתו. (שם עמ' צא).

ה. מי שרוצה להחמיר על עצמו, ולעמוד תמיד בשעת אמירת הקדיש, יש אומרים שיש לחוש בזה ליוהרא (גאוה), ושב ואל תעשה עדיף. (שם עמ' צב).

ו. יש נוהגים להגביה עצמם ממקום מושבם בשעה שעונים "ברוך ה' המבורך לעולם ועד", כעין הידור שעושים מפני הזקנים, ואף על פי שאין חיוב לעשות כן, מכל מקום

מלאות לו י"ג שנה עם צאת הכוכבים של הלילה של אותו היום שנוולד בו, נעשה כגדול לכל דבר, ואין צורך להמתין עד לאותה שעה שנוולד בה מעת לעת. וגם אין הדבר תלוי בהנחת התפילין, אלא במלאות לו י"ג שנה. (ילקו"י ח"א עמ' צ).

ד. אין להתיר לומר קדיש וברכו ושאר דברים שבקדושה הנאמרים בעשרה, סמוך לקברות צדיקים, מבלי שיהיה שם מנין של עשרה אנשים. לפיכך יש למחות באלה הנוהגים לומר קדיש ליד קברי הצדיקים והוריהם, אפילו שאין שם מנין של עשרה אנשים. ואם עברו ואמרו קדיש, אין לענות אמן אחריהם, שהיא בכלל אמן יתומה. (שו"ת יחוה דעת ג, ה).

ה. אם יש מנין בצמצום, ואחד מהם מתפלל תפילת שמונה עשרה, ואינו יכול לענות "אמן" אחר הקדיש, אף על פי כן רשאים לומר קדיש. והוא הדין אפילו שלושה או ארבעה מתפללים שמונה עשרה, שרשאים לומר קדיש. (הליכו"ע ח"א עמ' פד).

ו. אם יש מנין בצמצום, ואחד מהעשרה ישן, אם אפשר בנקל להקיצו משינתו כדי שיענה אמן, טוב לעשות כן. ואם קשה הדבר, מותר לומר קדיש בצירוף לעשרה של אותו הישן. (שם עמ' פה).

ז. חרש המדבר ואינו שומע, דינו כפקח לכל דבר, ומצטרף לעשרה. וכן הדין באילים שהוא שומע ואינו מדבר, שאף על פי שאינו עונה בפיו קדיש וקדושה, מכל מקום מצטרף למנין, ואומרים עמו גם חזרת השליח ציבור, קדושה וברכת כהנים. (שם עמ' פה-פו).

ח. חרש שאינו שומע ואינו מדבר, הרי הוא כשוטה וקטן שאינם מצטרפים למנין. אולם בזמן הזה שיש בתי ספר מיוחדים לחרשים-אילמים, שמקנים דעת לתלמידיהם, ויוצאים משם כאנשים פקחים, מותר לצרף למנין חרש אילם כזה לאמירת קדיש וקדושה וברכו. אלא שמכיוון שלא יצאנו מכלל מחלוקת, ראוי שלא יאמר השליח ציבור חזרת התפילה, אלא יאמר תפילת שמונה עשרה בקול רם פעם אחת בלבד עם הציבור, עם הקדושה. וכן לא יקראו בתורה בברכות, שספק ברכות להקל. (שם עמ' פו-פז).

ט. אין לצרף למנין מי שמחלל שבת בפרהסיא, כגון שעושה מלאכה שאסורה מן התורה בפני עשרה מישראל ביחד. ובכלל זה מי שנוהג במכונת בשבת ברשות הרבים. ויש שמקילים בזה בשעת הדחק, וכן הלכה. (ילקו"י ח"א עמ' צג).

העושים כן יש להם על מה שיסמוכו. (שם עמ' צב).

ז. כשם שאסור לעבור לפני המתפלל תפילת העמידה, כך אסור לעבור לפני מי שאומר קדיש. (שם עמ' צב).

ח. הנוסח הנכון בעניית "יהא שמה רבא" - לעלם "ולעלמי עלמא", בתוספת וא"ו החיבור בתיבת "ולעלמי". (שם עמ' צד).

ט. הנכנס לבית הכנסת ומצא שהציבור עונים "יהא שמה רבא", יענה עמהם. ונכון יותר שלא יענה "אמן", כיון שלא שמע תחילת הקדיש, אלא יתחיל "יהא שמה רבא". ומכל מקום, אם רצה לענות "אמן", יש לו על מה שיסמוך. (שם עמ' פג).

י. מי שהיה עונה "יהא שמה רבא מברך", ובטרם שסיים לומר עד "דאמין בעלמא", הגיע שליח צבור ל"שמה דקודשא בריך הוא", לא יענה אמן, כי עניית אמן שלאחר "שמה דקודשא בריך הוא" אינה חיובית כל כך לפי הדין. אבל אם החזן או אומר הקדיש ממחר מאד, והגיע לסיום חצי קדיש, ואמר "דאמין בעלמא ואמרו אמן", והוא עודנו באמצע כ"ח תיבות של יהא שמה רבא מברך, יפסיק ויענה אמן, שאמן זה שהוא סיום חצי קדיש, הכרחי לענותו, שהכל הולך אחר החתום. (שם עמ' טז).

מן מצטרף לעשרה לאמירת הקדיש?

א. אין לומר קדיש בפחות מעשרה אנשים. ויש להיזהר כשרוצים למנות את יחיד הקהל, להיווכח אם יש מנין בבית הכנסת או לא, שלא ימנו אותם במספר לגולגולתם, שהיה אמרו חז"ל (יומא כב, ב), אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצווה. ולכן גם אם מונים אותם במספר אותיות א' ב' ג' וכו', אסור. אלא ימנו אותם במחשבה בלבד, או שימנו אותם בפסוק שיש בו עשר תיבות, כגון: "הושיעה את עמך, וברך את נחלתך, ורעם ונשאם עד העולם", וכיוצא בזה. (ילקו"י ח"א עמ' פט).

ב. צריכים להיות כל העשרה גדולים בשנים, מבין י"ג שנה ומעלה, ואין הקטן מצטרף למנין עשרה כלל, ואפילו בשעת הדחק. ואם רואה אדם שהציבור מתכוננים לצרף קטן לעשרה, עליו לצאת מיד מבית הכנסת, כדי שלא תארע תקלה על ידו. (חזו"ע אבלות א' עמ' סז, הליכו"ע ח"א עמ' פז, ילקו"י ח"א עמ' פח).

ג. נער שמלאו לו י"ג שנה, נעשה בר מצוה, וחייב בכל המצוות, ומצטרף לעשרה לכל דבר שבקדושה. ומיד עם

סיפורי ישועות

לפני שלושה חודשים ערכת פדיון נפש אצלכם, עבור בני שגילו נושק לגיל שלושים, ועדיין לא מצא את זיווגו. ברוך ה' זכיתי לראות ישועות, שבוע שעבר בני התארכו בשעה טובה ומוצלחת!! לא מאמינה שזה קרה!! אני מקווה לראותו בקרוב תחת החופה. אחרי שראיתי שזה עובד, אז אני מבקשת שתעשו פדיון נפש עבור שתי אחייניות שלי, שכבר חצו ממזמן את גיל השלושים, לזיווג הגון בקרוב. * * *

אבי שיחיה היה צריך לעבור ניתוח לב פתוח, בכדי להחליף שני מסתמים בלב. לפני הניתוח עשיתי "פדיון נפש" אצלכם. וברוך השם ראינו ישועות גדולות. הניתוח הצליח, ואבי מרגיש טוב. אחר כך ראינו עוד נס גדול: הרופאים אמרו שצריך להשתיל לאבי קוצב לב, כמובן שפניתי אליכם, שתעשו לפני הניתוח "פדיון נפש". והרב בריך את אבי, שבעזרת השם שלא יצטרך בכלל את הקוצב לב. ובאמת, בסוף לא היה צריך את ההשתלה, קצב הלב מתפקד כראוי בלי הקוצב לב. * * *

בערב ראש השנה ערכנו פדיון נפש עבור בתה של גברת ש. משכונת מקור ברוך בירושלים, לזרע של קיימא. בימי החנוכה היא התקשרה לבשר לנו, שב"ה הבת שלה נכנסה בהריון, וזאת לאחר שנים רבות שלא זכתה לפני בטן. לפני מספר שבועות בתה זכתה לחבוק בת, בשעה טובה ומוצלחת. * * *

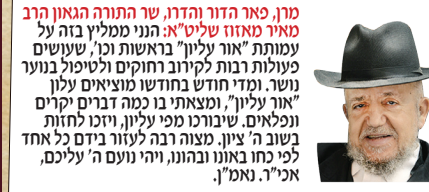
אחד מילדי ירושלים היה קם מסויט באמצע הלילה, עקב חלומות מפחידים. כל המשפחה כולה סבלה מכך, ובפרט הילד בעצמו. נתנו לילד את הקמט לבריאות הנפש והסרת פחדים, של המקובל הרב יצחק כדורי זצ"ל, ערכנו עבורו תיקון פדיון נפש, וגם אמרנו להריון שיקראו עם הילד לפני השינה את המזמור בתהילים, הנקרא "שיר של פגעים" - "יושב בסתר", ברוך ה' יסוסי הלילה נעלמו כל איו. * * *

פדיון נפש על פי הקבלה

עם כוונות הרש"ש זצ"ל על ידי רב מקובל מומלץ על ידי כל גדולי הרבנים והמקובלים

לכל הישועות

כל כספי הפדיון קודש להוצאת העלון **צלצלו 054-8486661**

המקובל האלקי הרב בניהו שמואלי שליט"א, ראש ישיבת המקובלים "נר שולם": "מצוה גדולה מאוד לעזור להם, וזכות הזאת תעמוד לכם בכל העניינים וחיים טובים, אמן".

אנו זקוקים לתרומות רבות! ניתן להפקיד בבנק הדואר, מס' חשבון 8362846, עבור עמותת "אור עליון"

פסיכולוגיה יהודית פסיכודרמה

כואבת? כועסת? מסתגרת במחשבות על מה שהיה או על מה שלא יהיה? טיפול מלווה התחדשות לנשים, זוגות וילדים, הפרעות אכילה, התמכרויות, פחדים, טראומה ואובדן.

מטפלת מוסמכת בעלת המלצות רבות **צלצלו: 053-3354470 (תמרה)**

אלפיים חיילים ירדנים בפיג'מות ורועדים מול קודש הקודשים

סיפור אישי מרתק! הרב ישראל אריאל נמנה עם הבודדים שהגיעו ראשונים לכותל המערבי, עם שחרורו מהכיבוש הירדני לפני 50 שנה. הוא עבר את כל גלגולי מלחמת ששת הימים, למן ימי ההמתנה, עת שהה עם חטיבת הצנחנים במילואים בפרדסים לא הרחק משדה התעופה לוד, עבור למסע המפואל לירושלים, המלחמה על עיר העתיקה, כאשר החטיבה ובה הגדוד שלו משלמים מחיר דמים נורא, ועד לרגעים המדהימים ליד הכותל, שחרטו חריץ עמוק בהיסטוריה. כעת, הרב ישראל אריאל חוזר לאותם ימים גדולים, ומשחזר את הניסים המדהימים ואת ההתעוררות הרוחנית האדירה, אותם חזה במו עינו באותם ימים גדולים.

כל החיילים הירדנים נעלמו

יום רביעי בבוקר, כ"ח אייר תשכ"ז. במהלך הלילה התקיימה ישיבת ממשלה, והתלבטו אם להיכנס או לא להיכנס לעיר העתיקה, בסוף נפלה ההחלטה להיכנס. האופציה האחרת שעמדה אז על הפרק הייתה, להכריז על ירושלים שבין החומות כעיר בינלאומית. ואיך אני יודע? היו מקולים סביב העיר העתיקה שקראו ללגיון הירדני להרים דגל לבן, ושירושלים תהא עיר בינלאומית. בישראל חשבו שבעקבות הרמקולים שקוראים להם להיכנע כולם יצאו עם ידיים על הראש. אבל זה לא קרה. הליגיונרים לחמו כמו אריות. זה היה הצבא הערבי הכי טוב, יותר מהצבא המצרי והצבא הסורי. הם היו מאומנים הרבה יותר ולוחמים טובים יותר. אולי היו פחות בכמות, אבל יותר באיכות.

עם שחר נפלה ההחלטה להיכנס. בשעה שמונה-עשר בבוקר החטיבה נכנסה פנימה, כשמוטה גור בראש עם הזחל"מים שפרצו דרך שער האריות. בתחילה הכל היה אפוף עשן, מהפצצות מטוסים ופגזים שעפו. הכל רעד מההפצצות. הייתה חרדת אלוקים, ופתאום היה שקט דממה. "לא ברעש ה'", אלא בקול דממה דקה. לפתע השתרר שקט מוחלט, העשן התפזר, ופתאום אני רואה את רחבת הר הבית נוצצת בשמש. היקום דמם. כמו שנאמר "עוף לא פרח וציפור לא צייץ", שקט ודממה, ובתוך השקט אני רואה שני חיילים שלנו, רצים לרחבה לתוך כיפת הסלע, לתוך קודש הקודשים, זה קרה מול עיניי, מבלי שקיבלתי תשדורת כלשהיא. זה היה בין שמונה לעשר בבוקר, לא יכול לדייק, כבר אז היו בתוך הר הבית. ראיתי מול עיניי את מה שאנחנו אומרים בעל הניסים: "ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך", והייתה בלבבות תחושה שהנה חזרנו לבית המקדש.

נכנסנו להר הבית, ומיד גילינו כי ההר הוא בעצם מחנה צבאי ירדני, פשוטו כמשמעו. כל הבתים סביב הפכו לבתי מגורים לליגיונרים. הם ישנו שם ואכלו שם, ממש כמו כל מחנה צבאי. בחוף הם דיברו על היהודים, אבל הם אלו שלא שמרו על קדושת המקום. ולא רק זה, סביב כל חומות הר הבית היו תותחים עם ערימות של פגזים. כל הר הבית היה מחנה תותחנים שירו לכל הצדדים. מהר הבית ירו לכל הכיוונים. כשנכנסו פנימה היו עדיין ג'יפים של הצבא הירדני וצבא פעיל. אבל ברגע שנכנסנו נעלמו כולם ולא נותר מהם שריד ופליט. לאן נעלמו? זאת תשמע אחר כך. על כל פנים, החברה לקחו את הג'יפים, את התותחים ואת המרגמות.

חשבתי שהזקנים הם אליהו הנביא והמשיח

לפתע אני שומע שני חיילים חילונים מדברים, ואחד אומר לשני שהגיעו שני זקנים מירושלים. שאלתי: "איך הגיעו זקנים, הלא עדיין יש צליפות?". אני חשבתי בוודאות שהזקנים שהגיעו הם לא פחות ממלך המשיח ואליהו הנביא... כי במצב הדברים שם זה היה כל כך טבעי: לפתע אנחנו בירושלים שבין החומות, הר הבית נכבש, כולם בדרך לכותל, ורק זה התבקש - משיח ואליהו הנביא. חשבתי שהנה אני עומד להכיר את המשיח, כשהגענו אחרי חצי שעה לכותל המערבי, ראיתי את שני הזקנים, היו אלו 'הנזיר' (אביו של הרב שאר ישוב הכהן שקיבל עליו נזירות) והרב צבי יהודה קוק. מסתבר, כי הרב גורן שהיה חתנו של ה'נזיר' שלח ג'יפ להביא אותם.

אלו היו רגעים חלומיים, תחושה שלא מן העולם הזה. העיניים זלגו דמעות שמחה, שעם ישראל חזר הביתה, לכותל ולמקום המקדש. ואז אנחנו יורדים לכותל, והרב גורן בתמונה המפורסמת שלו עם התקיעת שופר. הייתי נוכח ברגע הזה, הוא בירך "שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", וכולם, דתיים ולא דתיים, אמרו 'אמן' בקול שהרעיד את הרחבה. שם הרגשנו במוחש כיצד הזיק היהודי נדלק. חיילים ניגשו וביקשו להרגיש קדושה. ביקשו להניח תפילין, כאילו ממש הם בחזרה בתשובה, של עם ישראל כולו. התרגשות אדירה, ותחושה שאו טו טו יבוא המשיח.

לאחר מכן חזרתי למפקדה של מוטה גור, הוא שלח את אחד המפקדים שיאמר לי: "אתה עכשיו ניגש

הרב ישראל אריאל (משמאל) מגיע עם הרבנים הראשונים לכותל

לשמור על כיפת הסלע, לשמור על המקום מפני יהודים וערבים כאחד, שאיש לא יכנס לתוך כיפת הסלע". עמדתי בשער המערבי של כיפת הסלע, מה שגרם לי התרגשות אדירה מצד אחד, ולשאול את עצמי מצד שני, איך זה אחרי מלחמה ושפיכות דמים הגענו לרגע המדהים הזה. לאט לאט נהיה שקט, לא היה במקום אף יהודי ואף ערבי. שמרתי על הפתח. לא נכנסנו, כדי שלא להיכנס לקודש הקודשים כשהדבר אינו נחוץ, (בחוף הייתה חובה לשמור וזה היה פיקוח נפש). בעיני רוחי חשבתי, אולי מאיזשהו מקום יביאו ארגזים, יפתחו אותם, יוציאו מהם את מנורת המקדש ויתחילו את עבודת הקורבנות. אבל לצערי זה לא קרה, עוד לא קרה. מה שכן, שם זכיתי לעוד נס גדול מאד:

ניצחוני בזכות האחדות

הכל היה שקט, כבר לא הייתה ירייה אחת. הערב החל לרדת על הר הבית, והנה אני רואה שמתקרבים שורות שורות של אנשים. אני הרי קיבלתי הוראה לירות אם מישהו מתקרב, ובכל זאת לא יריתי וכולם התקרבו אלי. אני שואל את עצמי: "מה עושים פה האנשים האלו?". בסוף ראיתי, בראש - חייל ישראלי מרושל שהולך עם עוזי, והוא זה שנותן פקודות לאנשים הללו לאן ללכת. כשהגיעו אלי הוא הורה להם לעצור, והושיב את כולם על הרצפה. אני רואה שכולם עם פיג'מות, ושכולם יושבים עם ידיים מאחורי הראש, והידיים שלהם רועדות כעלה נידף ברוח. שאלתי את החייל: "מה זה?".

מה התברר? שכל הלגיון הירדני, רבי סרנים, סגני אלופים, אלופים משנה, כולם ברחו לתוך הבתים, וביקשו מבעלי הבתים פיג'מה, איתה נכנסו למיטה, והורו לבעלי הבית: "אם יבואו חיילים ישראלים תגידו שאני חולה...". הדבר נודע לצבא, ואז חיילים התפזרו בבתי העיר העתיקה, הוציאו מתוך הבתים את כל בעלי

הפיג'מות. הביאו אותם מהעיר העתיקה להר הבית. כל הלגיון הירדני שהיה בירושלים נעצר שם, באותו ערב. לא תאמין, אבל היו שם כאלפיים חיילי לגיון לפחות!! ועלי מוטל לשמור עליהם, בעזרת לא יותר מעוד שני חיילים - זה היה דבר פלאי!!

כמה ימים לפני כן קראנו בשבת את פרשת בחוקותי, היינו במחנה הצבאי בלוד, ואמרו לי בתור 'שיבע בוחר' להגיד דרשה. אמרתי שאני אקרא מרש"י: "על הפסוק 'חמישה מכם ירדפו מאה, ומאה - רבבה', מקשה רש"י, איך החשבון הזה? אם חמישה רודפים מאה, דהיינו אחד רודף עשרים, אז איך זה שמאה רודפים רבבה, דהיינו כל אחד רודף מאה? אלא שאינו דומה, כאשר הרודפים הם בודדים, מאשר כשעם ישראל מתאחד". ואז הוספתי ואמרתי להם: "היום עם ישראל מתאחד כאיש אחד, (זה היה יום אחרי שהוכרז בכנסת על ממשלת אחדות לאומית עם מנחם בגין). העם היהודי התגייס בכל העולם לעזור לנו, ושלחו עגילים וזהב לישראל. אכלו כולם מתאחדים או נזכה לראות את הפסוק מתממש". כשעמדתי סמוך לכיפת הסלע, וראיתי לפניי 2,000 חיילי לגיון ירדני וידיהם רועדות מפחד היהודים, אמרתי לעצמי, הפסוק הזה ומה שאמרתי עליו מתממש לנגד עיניי. וכך היו שם ניסים רבים.

"שיחו בכל נפלאותי"

והנה, חזרנו לאחר אלפיים שנה, ואנחנו כאן, ליד המקום שבו עמד הכהן הגדול בימי הכיפורים. רואים מול העיניים בחוש את ניסי ה'. זכות גדולה לראות את הנס הזה. כמה מיליארים - יהודי היה מוכן לתת כדי לראות את הרגע הזה? ואני זכיתי. אני אמנם שליח קטן, אבל זכיתי לראות את המראה הזה. לכן מצווה למסור את זה הלאה - שיחו בכל נפלאותי, ומצווה עלי לחזור ולספר.

ואני יכול לספר לך, שכולם, כל החיילים, גם החילונים, הרגישו את הניסים וחשו שהשמיים נפתחים: בפלוגה באותו הזמן היו איתי רק אנשי קיבוצים, הייתי דתי יחיד. היינו בחניה בעמק יזרעאל (לאחר שחרור הכותל), ומטבע הדברים התכוננתי להתפלל לבדי, ביחידות. אבל איך שיצאתי מהאוטו, כל החיילים שהיו באוטובוס, שכולם כאמור קיבוצניקים, ראו שאני יורד להתפלל, כולם לקחו כובעי פלדה, כי לא הייתה להם כיפה או כיסוי אחר לראש, והצטרפו איתי למניין. לא היו סידורים אבל כולם הצטרפו. דיברתי על גודל הניצחון בשאר החזיתות, ושרתי איתם 'לכה דודי', בהנחה שחלק ידעו את המנגינות. תוך כדי שירת הקטע "ימין ושמאל תפרוצי, ואת ה' תעריצי" אמרתי להם: "תראו, זכינו שימין ושמאל פרצנו. משארם אל שיח בדרום, בצפון יש מלחמות, וירושלים שוחררה. המסקנה מכל זה: 'ואת ה' תעריצי', ואז 'ונשמחה ונגילה'. 'לכה דודי' דיבר טוב יותר מכל שיחה. שרנו בהתרגשות את 'מקדש מלך עיר מלוכה, קומי צאי מתוך ההפיכה', אחרי שהתחושה הייתה שירושלים קמה מתוך ההפיכה. כך שהמזמור נתן את כל הדרשה, מילה במילה. (מגזין 'שעה טובה', ערב פסח תשע"ז).

קרועים בין העולמות

הרב אשר יחיאל קסל, מומחה במיפול בנוער חרדי נושר, כותב על הנערים הקרועים בין העולם החילוני לעולם החרדי. ליעוץ ושאלות, הומנת סדנאות והרצאות, צלצלו 058-4228470, או באימייל kasel@kfar-zoharim.org.il

לחילוניות, האב לא היה מוכן לזאת, ולכן הם התגרשו. הנער גדל, ולמרות הכל הוא הגיע בחסות האב לשיבה קטנה מהמצוינות שבארץ. אבל בגלל קשייו הרגשיים הוא עזב את הישיבה לאחר שנה וקצת. למרבה הפלא, עד שהוא הגיע לכפר - גם אביו כבר הפך לחילוני, וכל המשפחה התרסקה.

נו, יבואו אחיי החרדים מבטן ומלידה ויגידו: "מדובר באמת באנשים לא יציבים, ולכן הם הולכים וחוזרים". זו טעות רבותי! הם יציבים, רק הם לא מודרניים נכון. אילו היה עומד יהודי חכם בתחילת הדרך, ומדריך את האב כיצד לנהוג, ולא לפרק את החבילה, אין ספק שהבן לא היה מגיע לכפר וזהרים, והוא לא היה סובל ממשפחה מפורקת, וגם האב הצדיק לשעבר, היה נשאר שומר תורה ומצוות.

ארבעת הבנים נולדו להורים שיצאו ממצרים, מהחושך הגדול, הם הולכים במדבר במסירות נפש, לא מפסיקים להילחם ולהמשיך ללכת. "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". הם לא אשמים במצב הבנים, הם בסך הכל לא מודרניים. ברוך ה' יש לומר, המצב השתנה ורואים את האור בקצה המנהרה. קמו תנועות שמטרתן לסייע, לעזור ולכוון את בעלי התשובה בדרכם החשובה. מניסיון רב שנים נוכל לומר, בעלי תשובה שנצמדו לתלמיד חכם, פיקח ומבין לנפש ה'חוזרים בתשובה' ובקי בהלכה, לקבל ממנו הדרכה על כל צעד ושעל בחייהם - התקבלו בברכה בציבור החרדי, ראו אור גדול בדרכם החדשה, וזכו לזרע ברוך ה', בנים ובנות הולכים בדרך התורה והמצוות, מאחר וחזרתם בתשובה הינה בדרך מאוזנת ויציבה.

(ניתן להתייעץ עם הרב מנשה בן פורת שליט"א, אשר לו ניסיון עשיר בתחום, בטלפון 054-8486661 בשעות הערב).

לעילוי נשמת
רונית בת משיח ושמה
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
אברהם מימוני ז"ל
בן ר' יצחק רומיה ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

כנגד ארבעה בנים של בעלי תשובה דיברה תורה

האבא התקבלו, ובנו אכן אינו חרדי...

הבן של התם - שאינו מכיר את ה'קוד' החרדי

מצבו של ה"דור השני לבעלי תשובה" הינו הרבה באשמת חלק מהציבור החרדי, המרחיק את מי שעד לפני זמן מה הוא עשה הכל כדי לקרוב. אם באפליה בקבלה לבתי ספר, תלמודי תורה, סמינרים וישיבות. או בחוסר הרגישות לילד שמגיע מבית של בעלי תשובה, ואי הבנה כי הוא מגיע ממקום שלא יודעים באמת את הניואנסים של הקהילה החרדית.

אני זוכר מילדותי את אותו הילד בחיידר [תלמוד תורה] בו למדתי, שהוריו לא ידעו כי מגילאי כיתה ד' כבר לא הולכים עם מכנסיים קצרות. זה לא נבע מרצון רע חליה, אלא שבסמינר ההמשך שבו הכירו את הידות, שכן המרצה לספר להם על כך. והנה, כאשר הגיע הילד לכיתה בא' אלו עם מכנסיים קצרות, למרות היותו בן של אברך הלומד מבוקר ועד ערב, הרב'ה [המורה] בלי שום רגישות שלח אותו הביתה להחליף מכנסיים... כשהוא מצייד אותו בהסבר, שאם הוא עדיין הולך עם מכנסיים קצרות הוא לא מתאים לעלות לכיתה ד'.

אין ספק, שעם קצת רגישות והבנה - הילד הזה, שהיה מוכשר מאד, היה מפאך היום את עולם התורה. אלא שהרב'ה בכיתה ד' לא היה רגיש, והרב'ה בכיתה ה' לא היה רגיש, וכן על זה הדרך, והיום הילד מחלל שבת בפרהסיא, והוריו לא יודעים לאן להוליך את חרפתם וכאבם.

הבן של "אינו יודע לשאול" - האיני יציב בדרכו

אני מלווה כעת נער בכפר, שמתחיל את התהליך של ההתאקלמות הראשונה שלו. אחיו הגדולים לומדים בישיבות מעולות, מהטובות בארץ. ומדוע הוא הגיע לכפר? אביו נקשר לאיזו שהיא חסידות, והוא קיבל על עצמו את מנהגי החסידות. בשבת הוא הולך לבוש בגדי שבת חסידים: קפטה ושטריימל. כאשר החליט לעזוב את החסידות הו, הוא גם החליף את לבושו. בנו הלך בדרכו רק הרחיק לכת מעט יותר, הוא החל ללכת עם בגדים צבעוניים. הוא התרחק ממוחזותיו, אך לא רק ממוחזותיו, כי לכפר הוא כבר הגיע עם כמה תיקים במשטרה.

חוסר היציבות של ההורים: פעם ברסלב עם כיפה של נ נח, ופעם חב"ד עם כיפה של "יחי מלך המשיח", ופתאום הוא חרדי מודרני. חוסר היציבות הזה משגע את הילדים. קל וחומר כאשר ישנו חוסר יציבות בחיי המשפחה: יש לנו בכפר נער שכאשר הוא היה בן ארבע-אימו יולדתו ואביו התגרשו, כי היו ביניהם פערים רוחניים. ההורים חזרו בתשובה כאחד, אך לאחר מכן, האם איבדה את הטעם בשמירת המצוות והפכה

עומד בעוכרי הקהילה הקדושה, גיבורי רוח שעזבו אחריהם כל מחמדי עולם, ובחרו לקבל על עצמם את נועם עול תורה ומצוות.

כאן השעה גלגול, כי לפחות 50 אחוז מהנערים המתחנכים היום ב'כפר זוהרים', שהוא סוג של תחנה אחרונה של נוער נושר, הם בנים לבעלי תשובה. ביישבות לנוער מתמודד, ואני לא מדבר על המקומות כדוגמת זוהרים, אלא על המקומות שהם עדיין בגדר ישיבה, האחוזים מגיעים לתשעים אחוז, ועל אף שקהילת בעלי התשובה הם אחוז הרבה יותר נמוך. ויש שטוענים שקרוב לארבעים אחוז מבני בעלי התשובה נושרים!!

אני יכול לומר מתוך ניסיון רב ועגום, כי בחלק גדול של המקרים זה בא, כי בבית הקפידו עליהם יתר על המידה על קיום כל דקדוק מצווה, ועשו זאת ללא פשרות, ובאופן הממאס על הילדים את התורה והמצוות. לצערנו, ההורים ה'חוזרים' חשים כי יהיה זה עוול נורא אם ישתקו על חריגה כלשהי של הבנים. לדעתם, הכלל של "כשם שמצווה לומר דבר הנשמע, כך מצווה שלא לומר דבר שלא נשמע", בטל כעפרא דארעא.

אמרתי פעם לאחד משכניי היקרים, שהוא חוזר בתשובה ובעל מדרגה, שעפר אני תחת כפות רגליו, כי התועלת שתצמח לו מלנגוש בבניו בימי בין הזמנים שלא יאחרו חלילה את זמן קריאת שמע תהיה, שבסופו של דבר הם לא יקראו קריאת שמע כלל... ענה לי השכן, כי הוא לא מצליח להבין את מה שכינה "החוכמות של החרדים"...

הבן של המזלל בציבור החרדי

פעמים רבות מגלים החוזרים בתשובה, כי יש בין החרדים גם כאלה שלא בדיוק מקיימים את מצוות ה' כהלכתן, או שעושים זאת מצוות אנשים מלומדה. הדבר חורה להם, ובצדק. אלא שאז נוצר מצב אבסורדי, שהם מעבירים בבית ביקורת נוקבת על הציבור החרדי, שאינו חרדי די הצורך. הילדים, שגם כך סובלים מיחס מהוסס של הציבור שסביבם, שמבלי משים מתייג אותם (שלא בצדק, אבל זה ראוי למאמר בפני עצמו), מפנימים כי הוריהם אינם רואים בעיני יפה את הציבור החרדי. עובדה, הם מעבירים ביקורת על החרדים, שאינם טובים דיים או שהם צבועים. או אז הנערים, שגם כך יש להם בלבם על החרדים, שילדיהם לא מקבלים אותם כתברים מן המניין, בוחרים להם דרך משלהם. ואז מוצאים ההורים הביקורתיים את עצמם עם בנים שאומנם אינם "חרדים צבועים", אבל גם "בעלי תשובה" אינם...

כזה היה רונן. כאשר הגיע לכפר התקשינו להבין, מה זה ועל מה זה הוא אכול שנאה לכל מי שריח חרדי נוטף ממנו. לכאורה, ללא שום סיבה נראית לעין, שתגרמו לו לשנא את החרדים. עד שבשיחות עם הצוות הטיפולי התגלתה התקלה. רונן אמר חד וחלק: "אבא שלי אומר את זה כל הזמן - שחרדים צבועים, והוא מתפלל ששום בן שלו לא יהיה חס ושלום חרדי". תפילותיו של

הבן של החכם - המקפיד יתר על המידה

אוריאל התעקש לא להיות בפסח בבית. למרות שהוריו התחננו בפני הצוות שהם רוצים אותו בבית, לא הועיל כלום. הוא התעקש, בלי הסברים, ואחד מאנשי הצוות הרחומים הזמינו לביתו, ובא לציון גואל. בחול המועד פגשתי את אוריאל לשיחה של חופשה. הדברים התגלגלו למנהגי הפסח, כל משפחה ומנהגיה, כל עדה וחששותיה, וה'קפידות' הנהוגות בה. ואז תוך כדי הדברים החל אוריאל לבכות. הבנתי, שהנה אני עומד לשמוע את הסיפור האמיתי.

אוריאל שפך את לבו: "אני שונא את פסח... אני שונא את פסח שנאת מוות... הלוואי והייתה לי אפשרות ויכולתי לטוס בפסח לאי בודד, להיות שם לבד ולאכול חול ואבנים, העיקר לא לחגוג את החג...". המילים נאמרו בכעס רב. הקצף היה על השפתיים. לא היה קשה להבין שחוויה טראומטית באחד מחגי הפסח הותירה עליו השפעה קשה. כבר למדתי מנערים אחרים שלא תמיד ההורים יודעים להבדיל בין חומרא להלכה, ומקרים רבים של מריבות וכעסים סובבים סביב העניין הזה, ולתומי חשבתי מן הסתם זה מקרה נוסף של 'חומרא' שאיבדה פרופורציה. אבל הסיפור ששמעתי מפיו של אוריאל היה מעבר לגבול הדמיון, וברשותו המפורשת של אוריאל, וברשות הוריו, אני מביא את הסיפור, למען נשכיל ממנו דעת:

נחזור שנתיים לאחור במנהרת הזמן. אוריאל בן ישיבה, בישיבה טובה בעירו. הובי היה לו לאוריאל - לגדל דגים באקווריום. באחריות רבה הוא אסף וגיידל למעלה ממאה דגים ממינים וסוגים שונים. עד שהגיע ערב פסח, ואוריאל שהיה ירא ושלם הלך לשאול רב, מה דין של האוכל של הדגים, שמא הוא חמץ. הרב השיב, שמוותר להשתמש באוכל של הדגים בפסח, וטעמו ונימוקו עמו. דא עקא, מה שהתיר הרב לא היה מקובל על אבא של אוריאל, שהודיע: "אצלי בבית לא יכנס דבר שלא נמצא תחת השגחה". ונימק זאת בחרדה מ'בל יראה ובל ימצא'. אוריאל כעס, והעיר כי רב פה בשכונה אמר שאין עם זה בעיה. הוא הודיע לאביו, שעל פי דברי הרב הוא ישתמש גם ישתמש באוכל שאין בו הכשר אבל יש בו כשרות.

סוף דבר, אוריאל החביא את הקופסא ובה האוכל. אבל האבא שהוא יהודי ירא ושלם לא ויתר, ועד שריפת חמץ כבר הייתה הקופסה תחת ידיו, יותר נכון בין לשונות האש. כשגילה זאת אוריאל היה זה כבר מאוחר, והדגים שלו גם הם קיימו את מצוות החג בהידור, כל כך בהידור עד שהשלימו את תפקידם בעולם. והדגה אשר באקווריום מתה. כל דג שמת הרג עוד חלק בנשמתו של אוריאל. וכך, מאותו חג פסח נותר חלל בלבו של אוריאל, שהלך מדחי לדחי עד בואו לכפר.

אוריאל הוא בן להורים חוזרים בתשובה. זר אולי לא יבין זאת, אבל הקושי להבחין בין הלכה לחומרא,